

הרב יהודה שביב

וחי בהם

מצוות קידוש ה' כרוכה בתודעתנו במסירות נפש ואכן כך היא מוגדרת בהלכה, אולם התבוננות מגלה שאם אמנם מסירות נפש היא הביטוי העליון שלה, הרי בעיקרה מכוונת המצווה לחיים שיש בהם קידוש השם. וכפי שיוצג להלן.

א. למבנה פרשת אמור

בשני נושאים עיקריים מדברת פרשת אמור: בחלקה הראשון על המשרתים בקודש והלכותיהם (פרקים כא כב, א-טז) והקרבנות המקורבים במקום הקודש והלכותיהם (כב, יז-לא); ובחלקה השני על מועדי הקודש ועבודתם (פרק כג).

בין לבין מפרידים שלשה פסוקים, בהם נאמר:

ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני ה'.

ולא תחללו את שם קדשי

ונקדשתי בתוך בני ישראל

אני ה' מקדשכם.

המוציא אתכם מארץ מצרים

להיות לכם לא-להים

אני ה' (כב, לא-לג)

שאלה היא אם פסוקים אלו באו כסיכום לחלק הראשון או כהקדמה לחלק השני.

ב. הכהנים הם המצווים ביותר על איסור חילול השם

ראב"ע משייך את הפסוקים לפרשה הקודמת ואלו דבריו:

ולא תחללו את שם קדשי עם בני אהרן ידבר, כי הפרשה דבקה¹

ושתי ראיות הוא מביא לכך

והעד: שהחל בפרשה אחר כך 'דבר אל בני ישראל'.

ועד שני: 'ונקדשתי בתוך בני ישראל'²

1. כלומר מחוברת לקודמתה, וזו הרי נפתחה ב"אמור אל הכהנים בני אהרן".

2. משמע, אם אתם הכהנים תעשו את שאתם מצווים כי אז אתקדש אני בתוך בני ישראל.

הרי לנו: עניין מיוחד לכהנים בנושא של קידוש ה' ואי חילולו. וכן עולה מנבואת מלאכי כשהוא מטיח באוזני "הכהנים בוזי שמי" (א, ו): "כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ואתם מחללים אותו". (שם, יא-יב). והוא דורש מהם "לתת כבוד לשמי" (ב, ב).

אכן כמה כתובים בפרשתנו מזהירים מפני חילול השם וכולם בענייני מקדש וכהנים

קדשים יהיו לא-להיהם ולא יחללו שם א-להיהם (כא, ו)

ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש א-להיו (כא, יב)

ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדשים לי (כב, ב)

מסתבר שככל שמצויים יותר בקודש כן צריכים זהירות ושמירה יתירה מחילול השם³.

ג. הקדמה לפרשת המועדות

הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר' מבין את פסוקינו כהקדמה לפרשה הבאה, פרשת המועדות. הכתוב 'ולא תחללו' בא לדעתו להזהיר "שלא יחולל שם שמים בשמחת המועד, כמו באומות העולם בימי חגיגה מרבים הוללות רעה, ולא כן ישראל עם ה'". גם ההמשך 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' – נתפרש על ידו כמכוון לימי המועד.

ואף כי בהבנת סידור הכתובים חלוק הוא הנצי"ב על ראב"ע, הרי המגמה הרעיונית הנשקפת מן הדברים אחת היא ככל שמצויים יותר בקודש כן מצויים יותר במתח שבין קדושה לחילול. כך בקדושת הכהנים, כך בקדושת הקרבנות ועבודתם וכך בקדושת המועדים.

ד. מצוות הקדושה ואיסור החילול – פרשה בפני עצמה

לעומת הפרשנים המבקשים להסמיך את פסוקינו לפרשה, אם זו שקדמה להם ואת זו שמאוחרת להם – הרי מדברי רבותינו ז"ל במדרשי ההלכה, נראה שהבינו הם את פסוקינו כפרשה העומדת בפני עצמה ומצווה על בני ישראל להיות מקדשים את שם ה' ונזהרים מחילולו, ואף למדו מכאן עד היכן מגעת מצוות קידוש השם

3. גם רשר"ה ורד"צ הופמן ראו את פסוקינו כחתימה לדיני קדושת הכהנים.

'ולא תחללו – משמע שנאמר
'ולא תחללו', מה תלמוד לומר 'ונקדשתי',
מסור עצמך וקדש שמי (רש"י עפ"י תו"כ).

מצות קידוש ה' מגעת עד מסירות נפש.

ועדיין יש לדון במצווה זו "האם כל קיומה... אינו אלא תוך מסירות נפש ואינה מתקיימת אלא ע"י שנהרגין עליהן... ואין לה כל אפשרות או משמעות אלא בדרך של מסירות נפש... או שמא מהותה של המצווה אינה מיתה ומסירות נפש להריגה, וניתן לקיימה גם ללא התמסרות זו למיתה, אלא ששונה היא מצוה זו מול מצוות התורה שבכולם נאמר 'וחי בהם' ולא שימות בהם, וסכנת נפשות דוחה קיום כל המצוות שבתורה ולעומת זאת אינה נדחית בפני פיקוח נפש"⁴

ה. קידוש וחילול בחיים

יש לשים לב כי כהקדמה למצות קידוש ה' ('ונקדשתי בתוך בני ישראל') ואיסור חילולו ('ולא תחללו') בא הפסוק (ויקרא כב, לא) 'שמרתם מצותי ועשיתם אתם'. והוא מלמד כי הקידוש והחילול כרוכים בשמירת המצוות והישמרות מעבירות. וכך ניסח זאת הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (ה, י):

כל העובר מדעתו, בלא אונס, על אחת מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש, להכעיס הרי זה מחלל את השם... וכן כל הפורש מעבירה, או עשה מצוה לא מפני דבר שבעולם: לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא, כמניעת יוסף הצדיק מאשת רבו – הרי זה מקדש את השם.

אמור מעתה: אכן מצות קידוש השם מגעת עד מיצויה של נפש, אולם היא אפשרית ונתבעת ביותר בחייו של האדם. והיא אפשרית ונתבעת בכל עת ובכל שעה.

יתירה מזו. דקדוק בלשון הכתוב 'ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי... – מלמד שעיקר ההקפדה צריכה להיות שלא לחלל. 'ונקדשתי' עשוי להתפרש כתוצאה: אם לא תחללו כי אז ונקדשתי. והרי זו מוביל לתפיסה, שאם חי האדם מישראל את חייו

4. בחקירה זו דן הרב גורן במאמרו 'מצות קידוש השם לאור ההלכה' בחוברת מחניים מא (חנוכה תש"ך).
הובא בספרנו עמ' 28.

מבלי להרשיע ולחלל את השם – כבר מתקדש בכך שם שמים; עצם חייו התקינים והסדירים של יהודי יש בהם קידוש השם⁵.

ו. הלכה ראשונה בקידוש השם

הלכות קידוש השם מופיעות ברמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ה', וכבר בהלכה השנייה מדבר הרמב"ם על מסירות הנפש הנתבעת מאדם מישראל כדי לקדש את השם בשעה שהוא עומד בפני הדילמה: לעבור על שלוש העבירות החמורות עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים או לההרג.

אולם ראוי לשים לב להלכה הראשונה הפותחת את הלכות קידוש השם

כל בית ישראל מצווים על קידוש השם הגדול הזה, שנאמר 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', ומוזהרים שלא לחללו, שנאמר: 'ולא תחללו את שם קדשי'. כיצד? כשיעמוד גוי⁶ ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ולא ייהרג, שנאמר במצוות: 'אשר יעשה אתם האדם וחי בהם' (ויקרא יח, ה). 'וחי בהם' ולא שימות בהם⁷.

אפשר שכל כולה של ההלכה לא באה, אלא כהקדמה להלכות הבאות, שבהן מדבר הרמב"ם על חובת מסירות הנפש על קידוש השם. אולם נראה יותר שכבר בהלכה זאת מדבר הרמב"ם על קידוש השם, והוא בא להשמיענו כי החובה הראשונית בקידוש השם היא שמירה על החיים, וגם אם השמירה עליהם כרוכה בעבירה על מצוות גובר העיקרון של וחי בהם, ובכך מתקדש שם שמים⁸.

5. אמנם במדרש ההלכה נתפסה המילה 'ונקדשתי' לא כתוצאה, אלא כהוראה מחייבת לפעול לקידוש השם כפי שהובא לעיל בפרק ד'.

6. רק לפי כת"י; בנדפס: 'עכו"ם'.

7. בתפיסה זאת של הכתוב 'וחי בהם', כמתייחס לחיים ההווים כאן בעולם הזה, שונה הרמב"ם מהבנתו של אונקלוס בתרגומו ('וחי בהן לחיי עלמא') ושל רש"י (לעולם הבא, שאם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת). שהם כנראה הבינו דברי הכתוב כהבטחה, ואילו הרמב"ם בעקבות מדרש ההלכה הבין 'וחי בהם' כהוראה.

8. אמנם מדברי ספר החינוך (מצוה רצו) נראה כאילו כל כולה של מצוות קידוש ה' באה לידי ביטוי במסירות נפש, שאלו דבריו: "שנצטוינו לקדש את השם, שנאמר: 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', כלומר שנמסור נפשנו למות על קיום מצוות הדת". אולם מדבריו שם בשורש המצוה ניתן להעלות סברה שונה, שכן הוא

רעיון זה עולה מהלכה נוספת ברמב"ם בה הוא נדרש לפסוק זה. בהלכות שבת (פרק ב הלכה ג) כשהוא מדבר על כך שיש לחלל שבת בפיקוח נפש ואף בספק פיקוח – הוא מוסיף:

כשעושים דברים האלו, אין עושים אותם לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים... אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם. ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה, שנאמר: 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם' – ולא שימות בהם. הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם.

השמירה על החיים – חרף העבירות הכרוכות בכך – מלמדת על אופייה ומהותה של התורה ('רחמים וחסד ושלוש בעולם') ואין לך קידוש השם גדול מזה.

ז. מסגרת המצוה בתורה

נראה שהרמב"ם הלך בדבר זה בעקבות הכתוב. שכן עניין חילול השם נזכר לראשונה בתורה בפרשת אחרי-מות, בכתוב "ומזרעך לא תתן להעביר למלך ולא תחלל את שם א-להיך אני ה'" (ויקרא יח, כא) ומאז הוא חוזר פעמים אחדות (יט-ח, יב; כ-ג). עניין זה נפתח בפסוק "ושמרת את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'" (ויקרא יח, ה). אולי להשמיע כי הוראה ראשונה בהקפדה על אי חילול השם היא: שמירת החוקים והמשפטים תוך כדי הקפדה על 'וחי בהם'.

ח. בקרובי אקדש

כשמתו שני בני אהרן נדב ואביהו ביום חנוכת המשכן, אמר משה לאהרן:

הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש ועל פני כל העם אֶכְבֵּד (ויקרא י' ג')

או אז – "וידום אהרן"

רש"י השמיע בעקבות הגמרא הבנה כאת של הפסוק:

אמר לו משה לאהרן: אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בכך, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך.

אומר: שורש מצוה זו, ידוע כי האדם לא נברא רק לעבוד בוראו, ומי שאינו מוסר גופו על עבודת אדוניו – אינו עבד טוב...". מעתה שהוא נוקט במשל עבד, ניתן לומר שבסופו של חשבון, אותו שעבד במסירות את אדוניו יום ויום ושעה שעה, עשה הוא אולי יותר מאשר עבד שמסר נפשו על עבודת אדוניו. שבשעה שמסר את הנפש כבר פסקה עבודתו, מה שאין כן העובד המתמיד לעבוד.

כלומר המילים בקרובי אקדש מתפרשות כך: מיתת נדב ואביהו, שהם קרוביו ומיודעיו של מקום, היא המקדשת את השם אולם הרשב"ם הבין אחרת ואלו דבריו:

מיד כששמע אהרון היה רוצה להניח העבודה ולהתאבל על בניו. ואמר משה אל אהרן אל תתאבל... ואל תחדל מן העבודה, כי הדבר הזה אשר אני אומר לך הוא אשי דבר ה': בקרובי אקדש – בכהנים הגדולים הקרובים אלי לשרתני אני רוצה להתקדש, ולא שתחלל שמי ועבודתי... אלא יתקדש הקדוש ברוך הוא בעבודתו על ידך.

נמצא כי קידוש ה' עולה דווקא מהמשך העבודה והפעילות של הכהנים החיים.

ט. מי יעלה, ומי יקום

"מי יעלה בהר ה' – תוהו המשורר בתהלים כד, והוא מוסיף: "ומי יקום במקום קדשו". ונראה שגדולה הקימה, שהיא שהייה קבועה ויציבה, מן העלייה החד פעמית. שהעלייה והטיפוס יש עימהן הוד והדר ובשל כך פעמים שהן קלות יותר, שהנפש מוצאת בתוכה תעצומות להעפיל. לעומת זאת העמידה היומיומית אפרורית היא ופעמים אף משמימה ואינה מעוררת התלהבות והתרגשות. ואם קיים האדם מישראל חיים יומיומיים ראויים הנתבעים ממנו כבר יש בכך כל קידוש השם. וודאי כשעוסק הוא בתורה ובמצוות⁹.

לכשנתבונן נראה כי ניתן להבחין בין שני חלקיה של פרשת אחרי-מות בדרך זו. חלקה הראשון עבודת יום הכיפורים וכניסת הכהן הגדול לקדש הקדשים – היא בחינת 'מי יעלה'; חלקה השני פרשת העריות ונספחיה היא בחינת 'מי יקום'.

שיאה של קדושה נראה להיות בחלקה הראשון, כשהאיש היותר מקודש נכנס לפני ולפנים במקום היותר מקודש ביום היותר מקודש. ואילו בחלק האחר יש לנו עסק עם יצרים אפלים גילוי עריות משכב בהמה וזכור ועבודת אלילים אכזרית המגעת עד להקרבת צאצאים למולך.

9. וכך מגדיר הרמב"ם את קידוש השם באיגרת השמד (הוא מאמר קידוש השם): "שהאדם שיעשה מצוה מן המצוות ולא יערב עמה כוונה מן הכוונות, אלא מצות ה' ועבודתו לבד – הנה הוא קידש השם, ואם עשה בקהל – קידש השם ברבים. וכמו כן אם נשמעו ממנו שמועות טובות – קידש את השם וכן אם התנהג החכם מנהג יפה – הנה קידש את השם" (במהדורת ר"י שילת, כרך א' עמ' מט).

אולם חז"ל קבעו לנו לקרוא במנחה של יום הכיפורים דווקא את פרשת העריות שבפרשה אחרי-מות (מגילה לא ע"א). אולי כדי להורות, כי אף אם כבר קרינו בעבודת היום בשחרית וכביכול נכנסנו עם הכהן הגדול לקדש הקודשים, עדיין קרויים אנו לעבודת קודש גדולה ממנה, זו שאינה קשורה עם יום הכיפורים דווקא¹⁰, אלא היא נתבעת מהאדם בחייו היומיומיים ומבחינה הוא בכל שעה ושעה, זו שניתן לכנותה חיי קודש והיא הנפתחת בהוראת הכתוב 'וחי בהם'¹¹.

י. קדושתו – למעלה מקדושתכם

אמרנו, כי חיי קודש של האדם מישראל יש בהם קידוש השם בעולם. ואפשר שרעיון מעין זה עולה מהמסורת החסידית.

נאמר בתחילת פרשת קדושים: "קדשים תהיו כי קדוש אני ה' א-להיכם" ובמדרש מצינו:

"קדושים תהיו' – יכול כמוני? תלמוד לומר 'כי קדוש אני' – קדושתו למעלה מקדושתכם" (ויק"ר כד, ט) ומובא בשם רבי יחיאל מיכל מזלוצ'וב: "ותמוה: מה בא זה ללמדנו, שקדושת ה' גדולה מקדושת ילוד אשה אשר מעפר יסודו? אלא, 'קדושתו למעלה' – הקדושה שלי למעלה – היא רק 'מקדושתם'. כי בה במידה שאתם מקדישים אותי למטה, כך שמי מתגדל ומתקדש בשמי מרום" (מתוך 'עיתורי תורה' א"י גרינברג, ספר ויקרא, עמ' 105)¹².

ונקודה נוספת. באחת מדרשות התשובה שלו השמיע הרי"ד סולובייצ'יק:

10. ואדרבא בזה היום רחוקים מאד מהרהורי עבירה, שהרי יצר הרע כאילו מופקע מאותו יום.

11. ואולי טעם נוסף לקריאה זאת במנחה. והוא הפסוק שם "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם" (ויקרא יח, ה). פסוק ממנו למדו (יומא פח ע"ב) את העיקרון ההלכתי שפיקוח נפש דוחה שבת. והרי לא נדון עניין זה במסכת יומא דווקא, ששם עוסקים בכך שמי שהצום מסוכן לו אל לו לצום. נדון עניין זה במסכת יומא דווקא, ששם עוסקים בכך שמי שצום מסוכן לו אל לו לצום. ואפשר שקבעו לקרוא הפסוק במנחה, להורות שמי שהצום מסוכן את חייו עליו לאכול ולקיים וחי בהם. שגדול הוא הקיים של 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם' יותר מאשר 'ועיניתם את נפשותיכם'.

12. ושם מובא מתוך הכתב סופר: "קדושים תהיו – אבל לא פרושים ופורשים מן העולם". כי כן הקדושה הנתבעת מבני ישראל היא להיות "אנשי קדש" (שמות כב, ל). ומובא משמו של הרבי רמ"מ מקוצק, שהקב"ה מבקש מישראל לחיות בקדושה אנושית.

אישיותו של האדם היא המקדש האמיתי שבו שרוי הקב"ה. בית המקדש הגדול ביותר... היא נשמת האדם, מכון משכן הקב"ה. 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' " (על התשובה' שבעריכת פינחס פלאי, ירושלים תשל"ה, עמ' 124).

מעתה, ככל שמקדש האדם מישראל את חייו ביותר, כן מתקדש יותר מעונו – מקדש של הקב"ה כביכול ומתקדש שמו.

יא. קידוש החיים

מובן נוסף לקידוש השם בחיים, העלו רבני וורשא מתוך המצוקה האיומה שהיו נתונים בהם תחת מגפו של הצורר הנאצי. הנה כך השמיע הרב יצחק ניסנבויס:

זוהי שעה של קידוש החיים ולא של קידוש השם במוות. לפני דרשו אויבים את הנשמה, והיהודי הקריב את גופו על קידוש השם; עתה הצורר דורש את הגוף היהודי וחובה על היהודי להגן עליו, לשמור את חייו. לפני היו היהודים מקיימים קידוש השם; בזמננו חובה עליהם לקיים קידוש החיים.¹³

ומעין זה דברי הרב מנחם זמבה:

לא כדרכי קידוש השם לפני, דרכי קידוש השם כיום. לפי ההלכה אני מתכוון. בשעה שניתנה האפשרות ליהודי לחיות כלא-יהודי, די היה לו לקדש את השם בזה בלבד שהוא יהודי, כך פוסק הרמב"ם. אבל היום, כשאין תועלת בהמרת הדת, אזי הריגתו של יהודי אין בו מקום קידוש השם, אלא בשאיפתו לחיים.¹⁴

יב. למעלה בקודש

נחתום בדברי הראי"ה קוק זצ"ל בסיפרו מוסר הקודש עמוד י"ג המגמה האחרונה בחייו היא הקדושה...

הקדושה אינה נלחמת כלל נגד האהבה העצמית, הטבועה עמוק במעמקי נפש כל חי, אלא שהיא מעמידה את האדם בצורה עליונה כזאת, שכל מי שיותר יהיה אוהב את עצמו – ככה יתפשט הטוב שבו על הכל: על כל הסביבה, על כל העולם, על כל ההויה.

13. מובא ב'אזכרה מצוק' ילקוט לעשרה בטבת, תנריך למורה (ירושלים תשכ"ח) בעריכת מ' הירשפלד ומ' מאיר עמ' 31-32.

14. מתוך 'אני מאמין' בעריכת מרדכי אליאב (מהדורה שנייה תשכ"ט) עמ' 76.